

Významná data v tematické kartografii mezi roky 1600 a 1700

Přednáška z předmětu
Tematická kartografie (KMA/TKA)
Otakar Čerba
Západočeská univerzita

Rok 1600 v Čechách

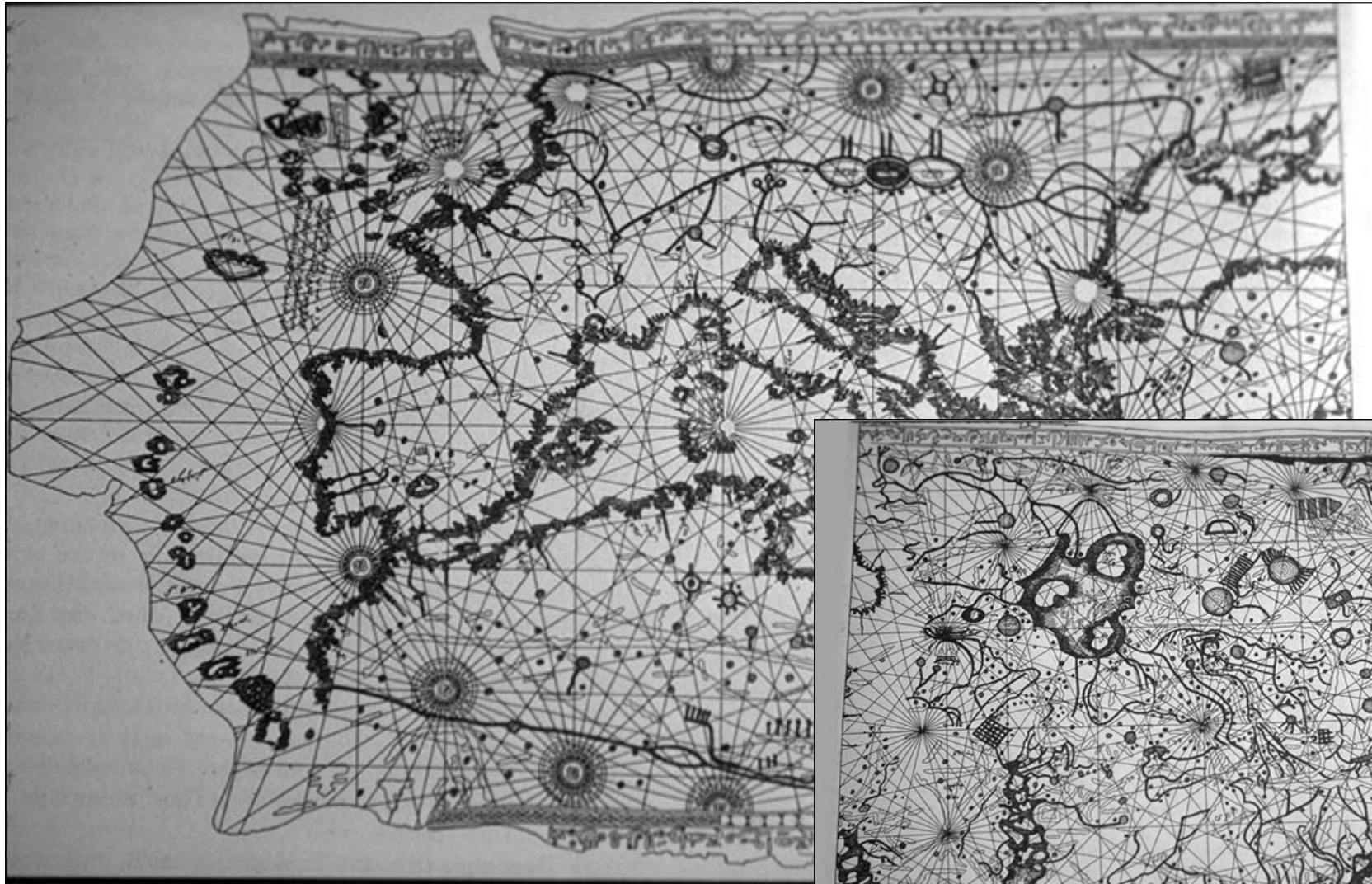
- 31.8.1600 zemřel **Tadeáš Hájek z Hájku**, který mimo jiné zpřesnil určování paralax, provedl triangulaci okolí Prahy a přivedl do Prahy **Tycha de Brahe** a **Jana Keplera**.
- Tycho de Brahe poprvé změřil zeměpisnou šířku dvou pražských budov (přesnost 38“)
- **Jakub Menšík z Menštejna** (místosudí Království českého) vydal v Praze spis **O mezích, hranicích, soudu a rozepři mezní**.

Mapa křivoklátského panství (1600)

- Rukopisná mapa na základě měření
- Autorem byl zemský měřič a měřič České komory **Šimon Podolský** (v roce 1603 povýšen do vladyckého stavu s přídomkem z Podolí)
- Podolský dále mapoval císařská panství Zbiroh, Točnick, Králův Dvůr a Dobříš
- Ostatní Podolského mapy: lesy severně od Chomutova (14 listů, 1605), okolí Nové řeky u Třeboně
- Podolský připravoval plány Plzně (1608?) a Prahy (dokončené části se nezachovaly)
- Knížka o měřácích zemských (1617) – odborná zeměměřičská příručka (rukopis se původně ztratil, byla vydána teprve v roce 1683 Jiřím Černochem, který získal práva d nálezce rukopisu Samuela Globice)

Arabská portolánová mapa (1600)

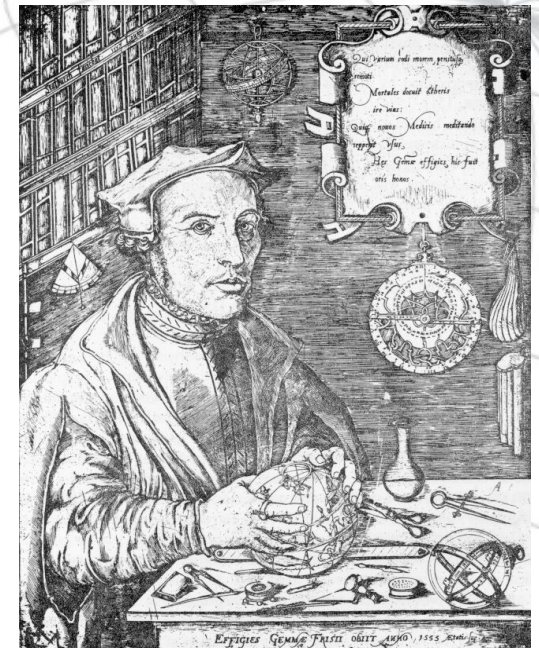
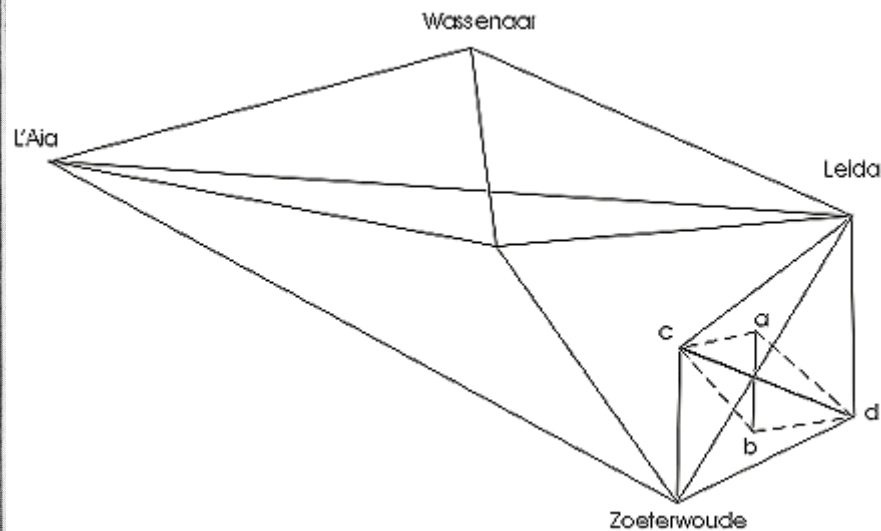
Vynález dalekohledu (1608)

- Nizozemský výrobce brýlí ***Jan Lipperhay***
- Matematik ***Adriaen Metius*** podal žádost na patentním úřadě o 15 dní později
- V roce 1609 sestrojil dalekohled vlastní konstrukce také ***Galileo Galilei*** - tzv. Galileův dalekohled.
- V roce 1671 zkonstruoval Isaac Newton zrcadlový dalekohled

Trigonometrický řetězec

- V roce 1615 (1617) nizozemský matematik a fyzik **Willebrord Snel van Royen (Snellius, 1580 - 1626)** zavedl v praxi nový způsob určování délky pomocí trigonometrického řetězce
- Tuto metodu vymyslel již v roce 1533 **F. Gemma Frisius (1508 - 1555)**

Petr Aretin z Ehrenfeldu

- Pocházel z Uherského Brodu
- V létech 1600 až 1608 byl mladším radním písařem v Klatovech, kde sňatkem získal velký majetek
- V roce 1608 funkce druhého písaře Starého města pražského
- Tři následující roky (1609-1612) ve službách Petra Voka z Rožmberka jako český sekretář – získání základních měřičských znalostí (rukopisná mapa zábřežského panství 1:21 630, převod Rožmberského majetku na Švamberky)
- Na podzim 1612 návrat do Prahy, kde o rok později zakoupil dům na Starém městě a v roce 1615 získal od císaře Matyáše erb a přídomek z Ehrenfeldu
- Aktivní účast ve stavovském povstání (přátelství s Václavem Budovcem z Budova, funkce sekretáře českého apelačního soudu) – zabavení majetku, označení za nejurputnějšího sektáře na Starém městě, exil (od roku 1627) v saském městě Pirna (nedaleko Drážďan)
- V roce 1632 se při saské okupaci Čech nakrátko vrátil do vlasti, po opětovné emigraci do Pirny o něm již nejsou další zprávy

Regni Bohemia nova et exacta descriptio

- Nový a přesný popis Království českého (1618, 1619)
- Aretin se výslovně neprohlašuje za autora mapy – údajně Aretinovi nedovolila jeho vlastní skromnost podepisovat svá díla – spíše se považoval za vydavatele, který podle dedikace v pravém rohu mapy „mapu zasvětil užitku a poctě vlasti”
- Dedikace: - *Patriae honori ac utilitate D(at) Cons(ecra)t Paulus Arentinus ab Ehrenfeld, civis Antiq. urbis Pagensis anno exulcerati saeculi MDCXIX* (K poctě a užitku vlasti věnuje a zasvěcuje Pavel Aretin z Ehrenfeldu občan Starého města pražského v roce 1619)
- Popis mapy je v češtině (velká písmena) i v němčině (malá písmena) – dublety
- Používala se jako vojenská mapa během třicetileté války
- Mnoho vydání v nizozemských a anglických atlasech

Matematické základy Arentinovy mapy

- Rozměry měděných tiskařských desek – 766 x 574 mm – rytinu provedl *Paulus Bayard sculpsit Prague*
- Měřítko 1 : 504 000
- Západní strana Čech je oproti skutečnosti stočena o 9° k východu
- Na mapě zakreslena mílová stupnice na rámu a souřadnicová síť (na šířku 42 českých mil, na výšku 35 českých mil – jedna česká míle se rovná 7,4516 km)
- Obvod Čech 123 a $\frac{1}{3}$ míle
- Vzdálenost od západu k východu 40 mil
- Vzdálenost od severu k jihu 35 mil
- Výměra 859 čtverečných mil
- Na levém okraji bylo vytištěno měřítko, které po nalepení na dřevěný lineál mělo sloužit k odečítání souřadnic

Výzdoba mapy

- Vpravo nahoře je vyobrazen český lev, vlevo nahoře pak císařský orl
- Na okrajích jsou umístěny postavy v dobových krojích (šest ženských postav vpravo, šest mužských vlevo) – díky tomuto tematickému obsahu je mapa velmi ceněná také mezi etnografy
- Popis postav byl doplněn až ve třetím vydání mapy (1665)
 - ženské postavy (*Baronis Uxor, Nobilis faemina, Mercatoris Uxor, Civis, Plebea, Rustica*)
 - mužské postavy (*Baro Bohemiae, Nobilis Bohemiae, Mercator, Civis, Plebeus, Rusticus*)

Sídla a administrativní členění

- Mapa obsahuje 1157 sídel, včetně abecedně seřazeného jmenného rejstříku a souřadnic v českých mílích od levého horního rohu mapy
- Popisky krajů, včetně Loketska – česky (Chrudimsky krag) a německy (Chrudimer Kreiß)
- Popisky zemí – latinsky (Moraviae pars...)
- První zakreslení politického rozdělení Čech na čtrnáct krajů a dvě samostatná území – Loketsko (650 km²) a Kladsko :

1. Bechyňský (4 920 km²)

3. Čáslavský (2 960 km²)

5. Chrudimský (2 737 km²)

7. Litoměřický (3 315 km²)

9. Plzeňský (5 397 km²)

11. Prácheňský (4 564 km²)

13. Slánský (1 283 km²)

2. Boleslavský (5 036 km²)

4. Hradecký (6 869 km²)

6. Kouřimský (2 860 km²)

8. Žatecký (3 098 km²)

10. Podbrdský (1 682 km²)

12. Rakovnický (683 km²)

14. Vltavský (599 km²)

Jazyk mapy

- šestnáct smluvených značek:

1. svobodná královská města
2. královská městečka
3. městečka šlechtická
4. hrady
5. městečka s hradem
6. vesnice s hradem
7. tvrze
8. kláštery
9. doly zlaté
10. doly stříbrné
11. doly cínové
12. doly železné
13. teplice
14. sklárny
15. poznámka o nejlepších perlách u Otavy (*habet gemmas prestantissimas*)
16. poznámka o drahých kamenech u Vysokého nad Jizerou, které mají cenu krávy (*lapis preciosior vaccae*)

Komunikace & Horopis

- Chybí zakreslení stezek kromě dvou
 - Zlatá stezka (Gulden Steig, Via aurea) z bavorského Furholzu (Freyungu) do Prachatic
 - Nová stezka (Der neue Weg) z Furholzu přes Dolní Vltavici a Horní Planou do Českého Krumlova
- Horopis je poměrně přesný
- Chybí popis pohoří
- Pouze u Krkonoš je nápis Krkonoše neboli Obří hory, v nichž démon, zvaný od obavatelů Rýbrcou, ukazuje nadpřirozenou moc (*Krkonosse vel montes gigantum in quibus Daemon quem incolae Ribenzal vocant mirabilem dei protestatem monstrat*)

Vodopis

- Vodopis není příliš přesný
- V prvním vydání je zakreslena řeka Chrudimka, která teče sice rovnoběžně s Labem, ale opačným směrem a u Třebochova ústí do Orlice – tato chyba byla ve druhém vydání opravena – Chrudimka byla odstraněna a přidány byly řeky Loučná, Divoká Orlice a Doubravka
- Dalšími chybami jsou
 - spojení Ohře přes Krušné hory se saskými řekami, které se v mapě vyskytuje dokonce dvakrát
 - zakreslení Kladské Nisy, která protéká Broumovským výběžkem jako Stěnavka a vlévá se do Úpy
- Popsány jsou řeky Labe, Úpa, Metuje, Orlice, Chrudimka, Jizera, Cidlina, Ploučnice, Ohře, Vltava (pramen je zakrytý kresbou andělíčka), Malše, Lužnice (s rybníkem Jordán u Tábora), Blanice, Mže (její přítoky jsou zakresleny, ale nepojmenovány)
- Zakresleno, ale nepojmenováno je velké množství dalších vodních toků včetně zahraničních

Aretinova vydání mapy

- Pod Aretinovým jménem byly vydány dvě edice mapy – v roce 1619 a 1632
- Vydání se lišila vyrytím nápisu *Ab auctore recognita et aucta Anno Salutis 1632* do písmena O ve slově *descriptio* v názvu mapy
- Druhé vydání mapy bylo určeno pro válečné účely - jako důkaz se uvádí rukopisná mapa z roku 1633, která byla vytvořena právě na podkladu Aretinovy mapy východních Čech a Kladska a obsahuje dokreslené vojenské údaje
- Další opravy ve druhém vydání: přemístění značek pro Ronov a Lichtenberk, dokreslení Vitic, odstranění nápisu Krulich při kladských hranicích, vymazání nápisu a znaku Mladkov, zakreslení Poličan (severně od Hořic) a přejmenování některých obcí - například Tirnaw na Trnávka nebo Lasthat na Ložany
- Současná cena Aretinovy mapy by se měla pohybovat od 10 000 Kč výše

Další vydání Aretinovy mapy

- Třetí vydání v roce 1665 pořídil mědirytec a přítel Karla Škréty **Daniel Vusín** (narozen kolem roku 1626 ve Štýrském Hradci, později žil v Praze, kde také roku 1691 zemřel)
- Pozdější již nedatované vydání pochází od jeho syna, mědirytce a knihkupce **Kašpara Vusína** (1664 - 1747, Praha)

Změny Daniela Vusína

- nešlo o nově vytvořené tiskařské desky, ale o přerytí desek původních
- Změny:
 - odstranění poznámky v písmenu O.
 - nahrazení původní kartuše nápisem, že mapu lze obdržet u novoměstského měšťana Daniela Vusína, který k slávě a užitku vlasti toto dílo obnovil a vyryl v roce 1665
 - doplnění štítků a nápisy ke krajům
 - dokreslení meče a žezla ke kresbě císařského orla v levém horním rohu – mapa získává úřední ráz

Změny Kašpara Vusína

- zmenšení rozměru desek (641 x 539 mm) – odříznutí horního titulu a postranního vyobrazení
- vyrytí nápisu do oválného rámce v pravém dolním rohu – mapu má na skladě v Praze Kašpar Vusín
- znovu dokreslení Chrudimky, doplnění Olšinky (jako přítok Loučné)
- místo andělíčka sklánějícího se na buzolou v kresbě jižní Šumavy doplnil lesy, horní tok Vltavy a německý nápis Passauer Wald
- dopsání některých německých názvů
- prohloubení (proškrábání) celé rytiny

„Další“ Arentinovy mapy

- V zahraničí vyšly dvě mapy podepsané jinými autory, které byly velice podobné Aretinově mapě Čech
 - V roce 1619 vyšla v Augsburgu mapa knihtiskaře **Wilhelma Petera (Vilém Petr) Zimmermanna** (zemřel v roce 1630),
 - V roce 1620 vyšla v Amsterdamu mapa od **Jiljího (Egida) Sadelera**
- Předpokládá se, že všechny tři mapy měly jediný společný podklad, který se ovšem nedochoval
 - Vzhledem k velikosti zobrazeného území mohlo jít o mapu střední Evropy, jejímž autorem údajně mohl být **Tadeáš Hájek z Hájků**
 - Jinou možnou předlohou může být také mapa Rakouska vídeňského historika a kartografa **Wolfganga Lazia** (1514-1565)

Bohemia in suas partes geographice distinct (1619)

- Stejné měřítko a kresba jako Aretinova mapa
- Formát 670 x 770 mm, je vytištěna ze čtyřech měděných desek
- Kromě zákresu Čech obsahuje velkou část Moravy (až do zeměpisné šířky Bzence) a rakouské země až k Dunaji
- Mimo mapový rám jsou vytištěny půdorysné plány měst Amberku, Chebu, Lince, Pasova, Plzně, Prahy, Vídně a Vratislavi
- Geografická jména jsou zobrazena velice nedbale a jsou přizpůsobena německým uživatelům – mapa obsahuje většinou německé nebo poněmčené názvy
- České dublety jsou označené trojuhelníčkem, který je v legendě doplněn nápisem *Nomina quae habent triangulum in fine sunt Bohemica*) – tento fakt ukazuje na českou předlohu mapy
- Autor některé české názvy zkomolil, například Schiwrau (na Aretinově mapě Przjbram)
- V některých případech jsou uváděny poněmčené názvy, ačkoli prokazatelně existovala německá označení těchto obcí, například Negirzko (Nýrsko), Süschez (Sušice) nebo Swickow (Zvíkov)
- Zachoval se pouze jediný výtisk v Britském muzeu

Sadelerova mapa (1620)

- Jiljí Sadeler pracoval na dvoře Rudolfa II., sídlil v Praze
- Sadeler se přímo považuje za původce mapy, podle některých pramenů ji snad sestrojil kolem roku 1605
- Mapa má stejný název jako Zimmermanova mapa, pouze je doplněn dovětek *Petrus Kaerius coelavit, Egidius Sadeler delineavit a Joannes Janssonius excudit*
- Mapa je rozsahem, úpravou i obsahem podobnější Zimmermanově mapě než mapě Arentinově
- Obě mapy, Zimmermanova i Sadelerova, mají stejný rámeček se zeměpisnými souřadnicemi (48°16' - 50°58' severní zeměpisné šířky, 29°54' - 34°28' východní zeměpisné délky na dolní rovnoběžce, 29°30' - 34°54' východní zeměpisné délky na horní rovnoběžce)
- Místo půdorysných plánů měst obsahuje Sadelerova mapa šest vedut - Čáslav, Cheb, Chomutov, Louny, Praha a Slaný
- Po stranách jsou doplněny čtyři postavy v krojích

Austriae chorographia

- Austriae chorographia autore Wolf. Lazio Viennensi Austrio M.D. consiliario et historico regio
- Zřejmě vznikla v letech 1562-1563
- Lazius vytvořil a vydal mapy Bavorska, Horního Rakouska a Východní Marky – jsou v díle Typi chorographici Austriae (1561)
- Lazius pracoval na nové edici map rakouských zemí, kterou ovšem nikdy nevydal tiskem, ale pouze odevzdal vídeňské městské radě
- Původní rukopis nikdy nebyl vydán, ale existuje mapa Rakouska datovaná 27.3.1620, kterou vytiskl **Matthias (Matyáš) Bernegguem** u malíře a tiskaře **Jacoba van der Heydena** (Jakuba Heydena, zemřel v roce 1645) ve Štarsburku – na věnování této mapy je poznamenáno, že se jedná o nezměněnou zmenšeninu původního Laziova rukopisu; tato mapa jako jediná z Laziových map zasahuje do Čech až po linii Prachatice - České Budějovice a je naprosto shodná s Zimmermannovou mapou

Jan Amos Komenský

- **Jan Amos Komenský** (28.3.1592, Nivnice u Uherského Brodu - 15.11.1670, Amsterdam)
- Komenský byl poslední biskup Jednoty bratrské, politik, pedagog, vědec a spisovatel
- Po porážce stavovského povstání odešel do emigrace a střídavě pobýval v Polsku (Lešno), Sedmihradsku, Švédsku, Anglii a Nizozemí
- S kartografií se Komenský nejspíš seznámil při studiích v Herbonu a Heidelbergu, případně při návštěvě Amsterdamu v létech 1611 - 1614

Komenského mapa Moravy

- Nevíme termín dokončení mapy (mezi roky 1621 a 1627, zřejmě 1624)
- V roce 1627 vydal mapu **Mikuláš Piscator**, není však jisté, že šlo o první vydání
- Mapa snad měla být součástí díla o moravských dějinách *De Antiquitatibus Moraviae*, jehož rukopis se podobně jako většina Komenského rukopisů nezachoval
- Rytcem byl Nizozemec **Abraham Goos**, který mapu vyzdobil kartušemi, vedutami a dedikací – je pravděpodobné, že při rytí mapy asistoval sám Komenský
- Vzhledem k mezinárodnímu věhlasu Komenského se mapa dočkala během 150 let značného množství reprintů v zahraničních atlasech, zejména nizozemských (Ortelius) – celkově se předpokládá, že mapa byla zařazena do 96 různých vydání atlasů (celkově minimálně 101 vydání)
- Celkově byla mapa tišena z 12 různých tiskových desek

Podklady Komenského mapy

- Záměrem bylo opravit nepřesnosti Fabriciovy mapy (byla při častých přetiscích silně znehodnocena)
- Komenský především kritizoval výběr zobrazených prvků, zkomolené názvy, nepřesné zakreslení členitosti reliéfu a příliš velkou celkovou deformaci mapy
- Z nedostatku jiných zdrojů Komenský kreslil svoji mapu na podkladě právě mapy Fabriciovy
- Doplnění mapy vzniklo na základě
 - Komenského pozorování při četných cestách po Moravě
 - svědeckých zpráv místních znalců
 - bohatého archívu žerotínských panství, který obsahoval některé polohopisné náčrty

Ozdobné prvky mapy

- Veduty významných moravských měst na horním okraji
 - Polná
 - Brno
 - Olomouc
 - Znojmo

Dedikace mapy

- Mapa je obecně věnovaná moravským stavům – vlastní latinské věnování je připsáno Ladislavu Velenovi ze Žerotína uvedl:

*„Početné jsou a rozličně vydané
místopisné mapy naší vlasti,
nejjasnější pane, ale všechny jsou plny
chyb.“*

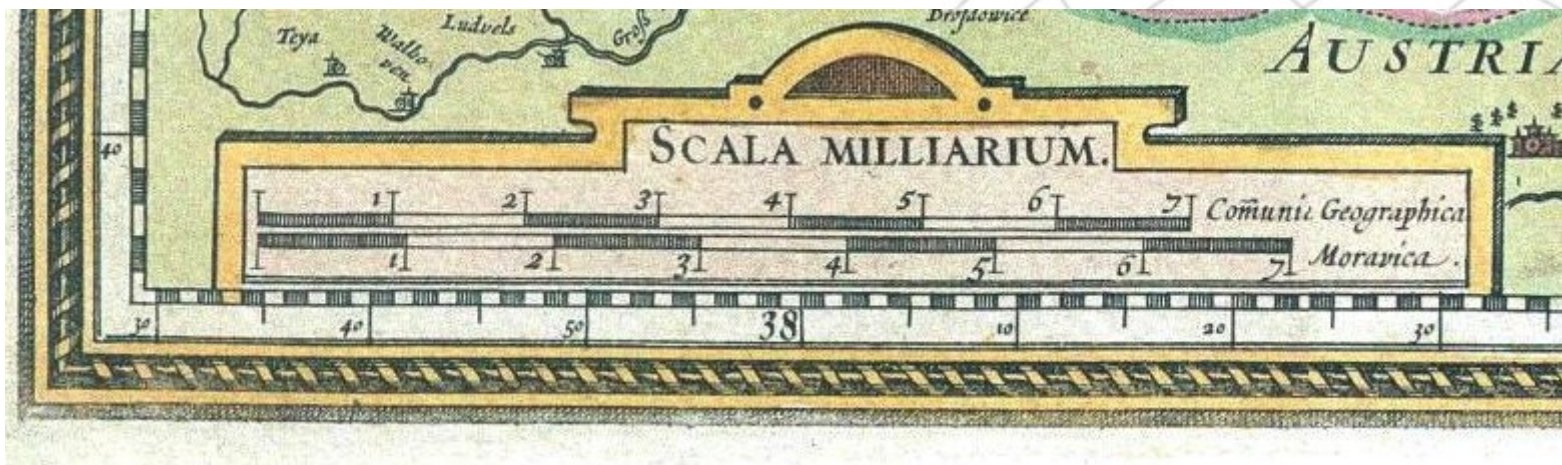

Důvody vytvoření mapy

1. Mapa měla podpořit cestovní ruch v moravském regionu.
2. Mapa sloužila protestantům při emigraci z Moravy na Slovensko a do Polska.
3. Komenský sám uvádí, že neměl nic jiného na práci.
4. Komenský se zajímal o astrologii a mapu potřeboval pro přesné určení místa narození.
5. Mapa měla sloužit dánské armádě při útoku na Moravu – emigrant Ladislav Velen ze Žerotína sloužil v dánské armádě, která se tehdy chystala táhnout na území Moravy, proto se nabízí také domněnka, že mapa měla sloužit k vojenským účelům, jako tzv. pochodová mapa.
6. Mapu vytvořil „učitel národů“ pro peníze na zakázku holandských vydavatelů atlasů.

Matematické prvky

- Měřítko cca 1 : 470 000 – v tomto měřítku je zakreslena síť zeměpisných souřadnic, vlastní kresba je v měřítku 1 : 520 000
- Rozměry 540 x 440 mm (442 x 544 mm)
- Síť zeměpisných souřadnic
- Sáhové měřítko na okrajích

Obsah mapy

- Celkově je na mapě vyznačeno 767 objektů, z nichž je 499 popsaných
- Horopis
 - Schématický, kopečková metoda
 - Popsány jsou jen Jeseníky, Radhošť a Hostýn
 - Zakreslena je také Hranická propast
- Vodopis
 - Říční síť byla oproti dřívějším mapám Moravy značně vylepšena
 - Doplněny prameny Dyje, Moravy a Bečvy
 - Komenský nevyvaroval některých chyb – například městem Žďár nad Sázavou protéká řeka směrem k východu a vlévá se do Svatky
 - Popsán je rybník Nesyt u Mikulova (Hodonína???)

Značkový klíč

- Komenský použil v mapě na svoji dobu moderní mapové značek:
 - Přečhody přes vodní toky (často chybí komunikace)
 - Průsmyky
 - Vinice
 - Léčivé prameny a lázně
 - Sklárný
 - Železnorudné, zlaté i stříbrné doly...
- Komenský také pomocí kartografických značek rozlišoval jednotlivá sídla podle stanovených kritérií, v mapě se můžeme setkat se sedmi různými klasifikačními symboly pro zakreslení sídel
- Popisky jsou uváděny podle jazykových oblastí na Moravě, buď česky nebo německy, často v obou jazycích

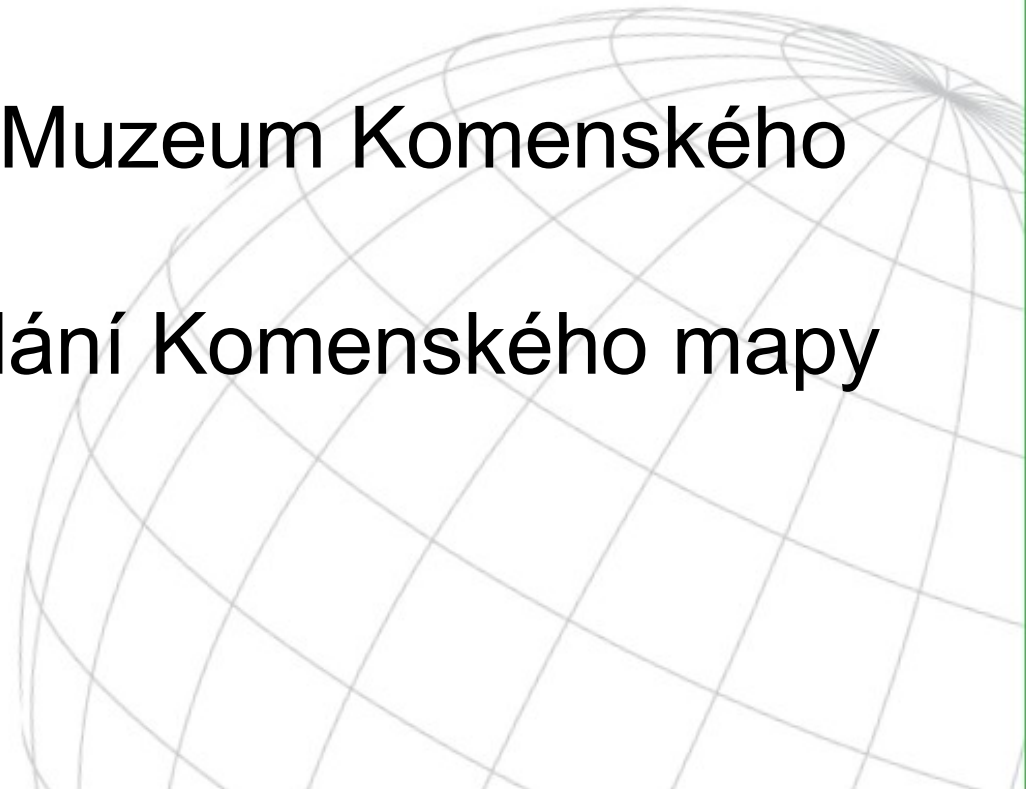

Kopie Komenského mapy

- Roku 1677 vydává jezuita **Tomáš Pešina z Čechorodu** (Tomáš Jan Pessyna z Čechorodu) knihu Mars Moravicus, která obsahuje
 - Zmínku o Komenského knize o moravských dějinách De Antiquitatibus Moraviae
 - Jako přílohu tzv. Dvořákovu (rytec Samuel Dvořák) kopii Komenského mapy
 - Pod názvem *Moraviae olim regnum nunc marchionatus*
 - Jedná se o první vydání Komenského mapy v Českých zemích – pochopitelně bez uvedení autorova jména

Komenského mapa dnes

- Mapa je v kartografických kruzích vysoce ceněna
- Vzhledem ke Komenského věhlasu jde zřejmě o nejznámější historickou mapu Českých zemí
- Práva k mapě vlastní Muzeum Komenského v Přerově
- Cena jednotlivých vydání Komenského mapy je od 5 000 Kč výše

Komenského mapa Moravy - ukázka

Komenského mapa Moravy a roku 1682 podle originálu roku 1627

Scultetovy mapy (1626 a 1638)

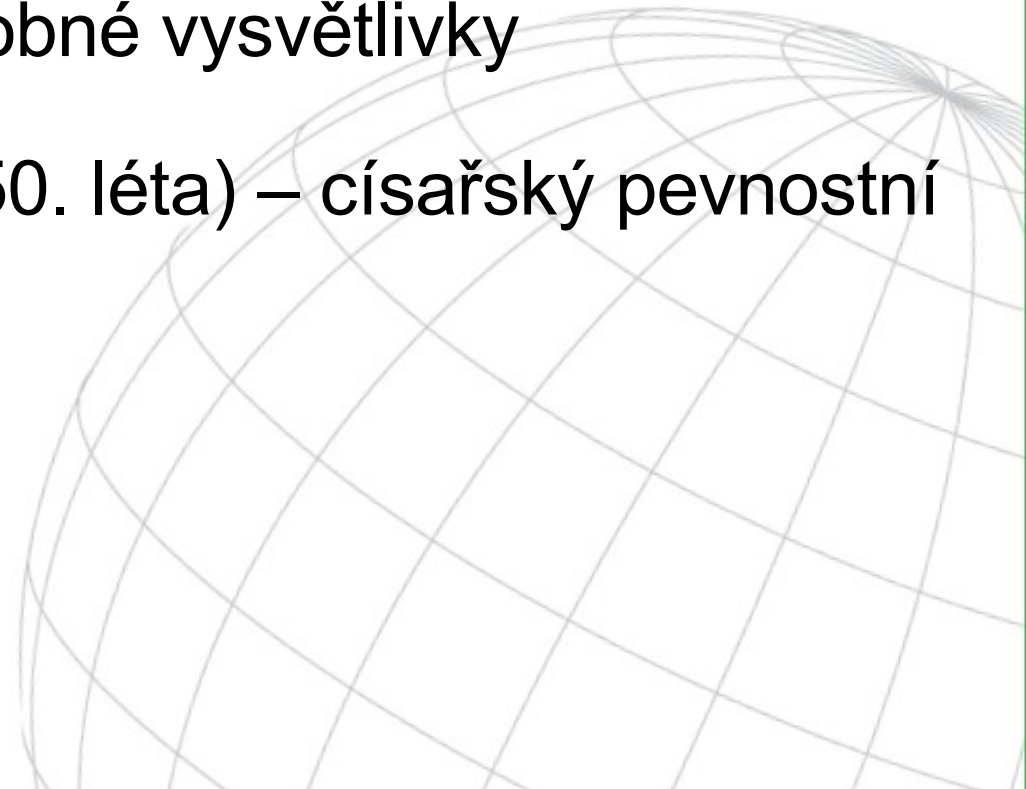
- Jonas Scultetus – právník, vychovatel v rodinách slezské šlechty, kartografickou činnost prováděl v letech 1626-1640
- Mapa Kladska (1626) - „Vratislavská mapa“
 - 1:238 440
 - Orientovaná k západu (Hondiova kopie z roku 1642 má západní orientaci)
 - Poměrně podrobná mapa
 - Řada nepřesností
- Mapa Slezska (1638) – Abris der Landschaeft Schlesien sampt den aengrenczect Landern
 - 1:1 000 000
 - Legenda obsahuje 4 značky – města, kláštery, zámky, vsi
 - Rám obsahuje údaje o zeměpisné šířce, délce a světových stranách
- Obě mapy byly reprodukovány v nizozemských atlasech

Rukopisné mapy Vltavy

- Od roku 1640 začaly práce na splavnování Vltavy mezi Českými Budějovicemi a Prahou, především v oblasti Svatojánských proudů
- Pracemi byl na vlastní žádost pověřen strahovský opat Kryšpín Fuk, který zpracoval také mapy
- V roce 1940 vytvořil malíř David Altmann z Eidenbergu panoramatický pohled (mapu 260 x 2700 mm) Vltavy od Karlova mostu až na počátek Svatojánských proudů (mapa je uložena v Národním archivu v Praze)
- Skicu k panoramatu s mnoha místními názvy vytvořil K.Fuk

Mapy fortifikací

- V průběhu třicetileté války a po ní vznikaly nové vojenské stavby, které byly zakreslován do rukopisných map a plánů
- Návrh opevnění Prahy (1649) – polní strážmistr Inocenc Conti, 290 x 380 mm, podrobné vysvětlivky
- Barokní opevnění Chebu (50. léta) – císařský pevnostní stavitel Francesco Pieroni

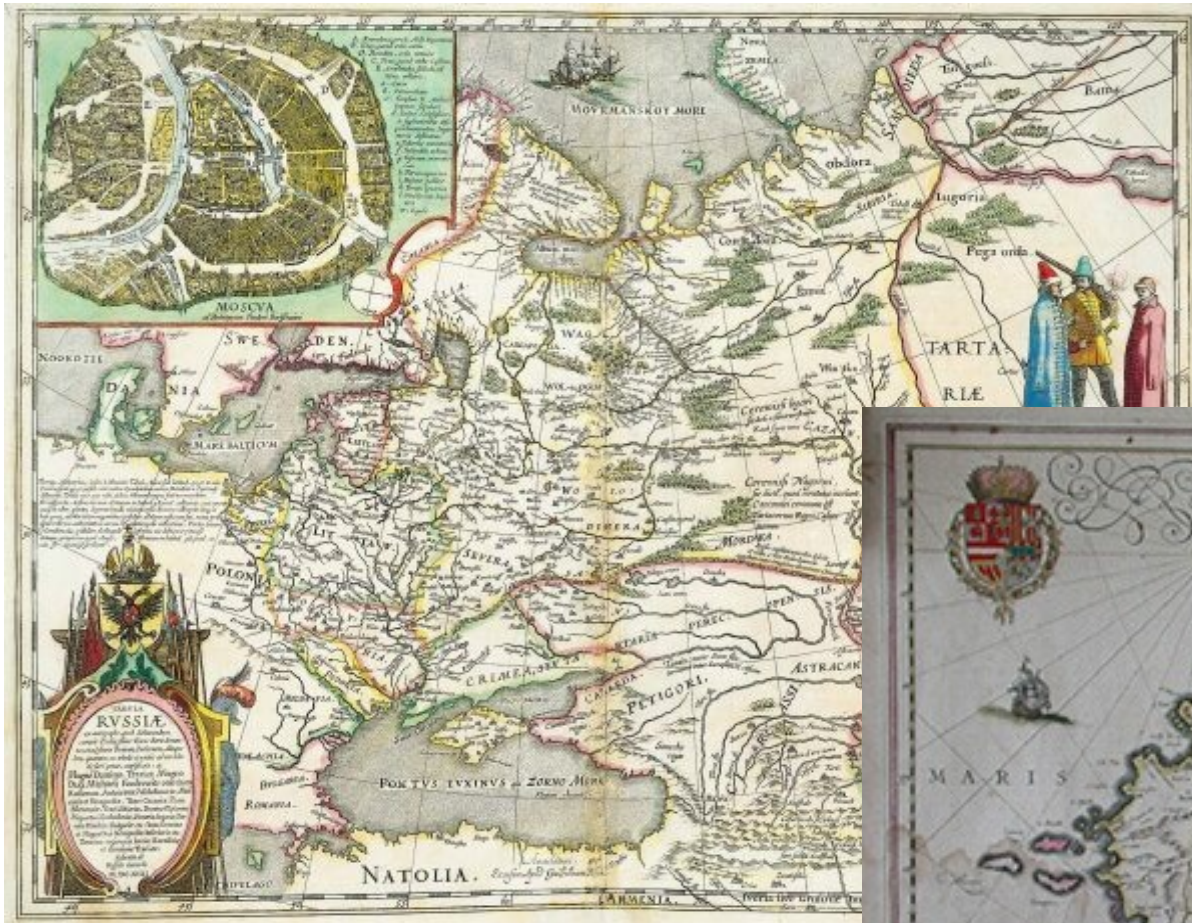

Willem Janszoon

- **Willem (Guiljelm) Janszoon** (1571, Alkmaar - 1638, Amsterdam)
- V roce 1619 přijal jméno Blaeu (Blaeuw), jinou variantou jeho jména je Caesius nebo Guiljelmus Blaeuw
- Původně se vyučil knihtiskařem a mědirytcem u Jodoca Hondia a studoval matematiku u slavného Tycha de Brahe.
- Atlasy, mapy a glóby vydával už od roku 1599
- Vydal jako dodatky k dílům svých předchůdců vlastní **Atlas Appendix** (= přívěsek), který však už od roku 1631 nesl titul **Appendix Theatri A.Ortelii et Atlantis G.Mercatoris** – tak se představil kartografickému světu jako právní nástupce obou velikánů
- Po jeho smrti vydávali atlas v několika jazycích a se stále stoupajícím počtem svazků (v roce 1665 jich už bylo 12) Blaeuovi synové **Joan** (1596-1673) a **Cornelis** (1610-1648). Změnil se i název díla, které je nyní pojmenováno **Atlas maior sive Cosmographia Blaviana**

Ukázky Janszoonových map

Grand Atlas (1640-1680)

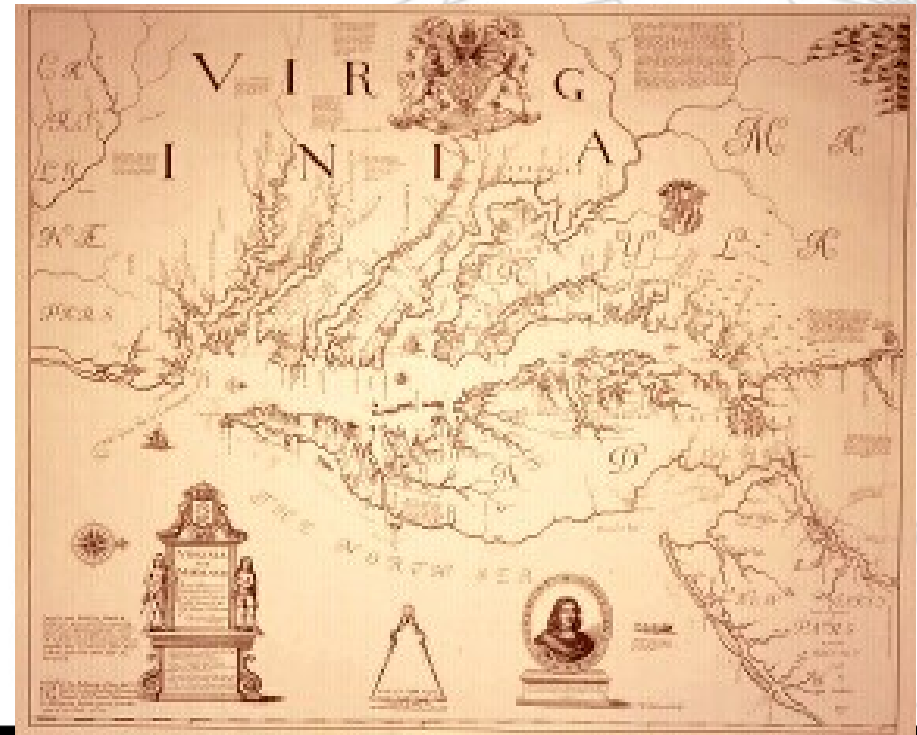
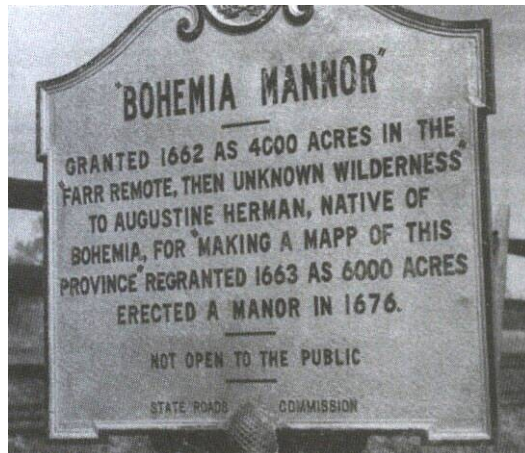
- Na zvláštní objednávku bohatých odběratelů byl Blaeův atlas rozšiřován o další tištěné i rukopisné mapy jiných autorů i vydavatelů a o jiné grafické výtvary
- Příkladem je monumentální superatlas (Grand Atlas)
 - 2115 listů ve 46 fóliových svazcích a čtyřech dalších doplňcích
 - pro amsterodamského advokáta Laurentia van der Hema
- Tento tzv. Hemův atlas přešel v roce 1730 do majetku prince Evžena Savojského a od roku 1737 jej vlastní Rakouská národní knihovna ve Vídni

Nizozemská kartografická škola

- **Claes Visscher** (*Nicolaus Piscator*, 1587-1637) a jeho dědici stejného jména
- Piscatorovy mědirytiny koupil a ve vydávání atlasů do r.1720 pokračoval **Pieter Schenk** (1645-1715), který se společně s **Gerardem Valckem** (1626-1720) stal i majitelem zbytků Blaeuova závodu
- Schenk vydal několik atlasů, např. Atlas Contractus (1705), Théâtre de Mars (1706), Atlas Minor (1715)
- **Frederik de Witt** (1616-1698)
 - Jeho mapa světa (1660) se poprvé objevila v Donckerově atlasu
 - Nejvíce ho však proslavily jeho Zeekarten - patřily k nejpřesnějším atlasům, které byly do té doby zhotoven
- Po Wittově smrti koupil tiskové desky firmy **Pieter Mortier** (zemřel r.1711), k jehož dědicům později přistoupil **Johannes Covens** (druhá čtvrtina 18.století)
- **Hendrick Doncker** – dílo De Zee ofre water - wereld
- Další známá jména: **Just Danckerts** (1630-1695), **Huych Allardt** (1637-1684), **Joachim Ottens** (asi 1663-1740), **Louis Renard** (Atlas de navigation et du commerce, poprvé vydán v Amsterdamu r.1715)

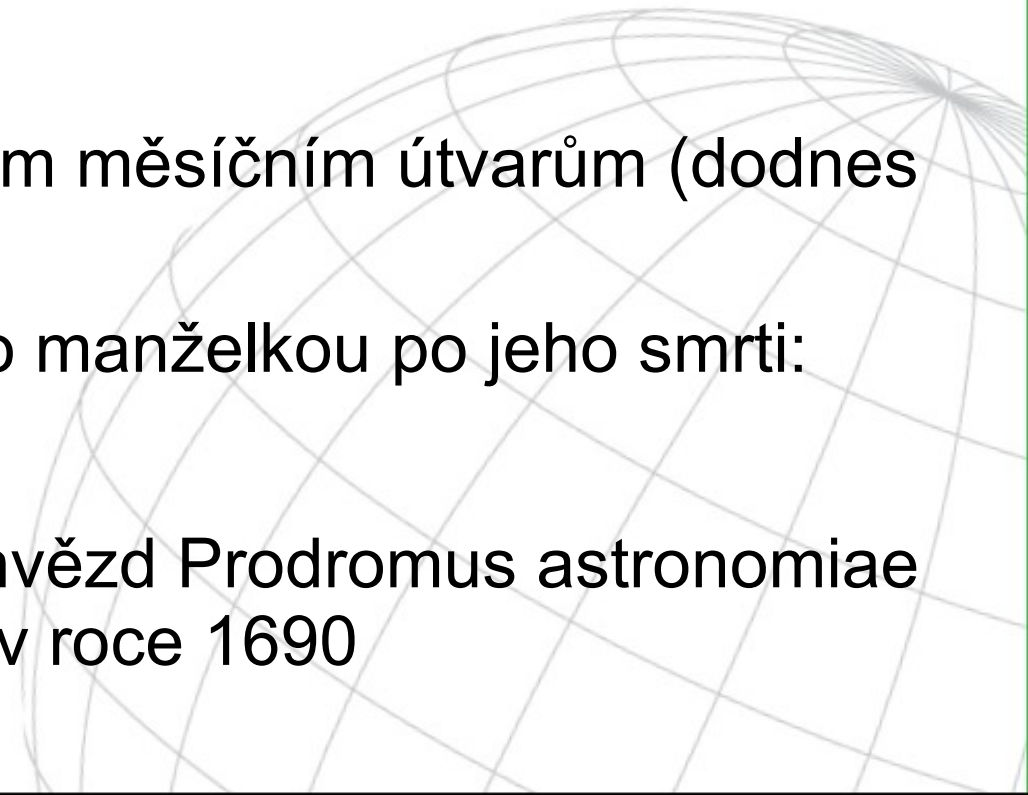
Mapa Virginie a Marylandu (1670)

- Autor – Augustin Heřman (český emigrant, 1605-86) – zpracování trvalo 10 let
- Rytina – William Faithorne
- Sponzor – lord Cecil Calvert (označil mapu za nejkrásnější zobrazení kterékoli země)
- Měřítko – 1:720 000
- Mapa byla používána ještě 100 let po svém vydání

Jan Havelius (1611-1687)

- Astronom působící v polském Gdaňsku
- Kniha Selenografia (Atlas Měsíce, 1647)
- Další Haveliova činnost:
 - popis několika komet
 - objevení 1564 hvězd
 - přiřazení názvů jednotlivým měsíčním útvarům (dodnes se zachovaly)
- Další práce byly vydány jeho manželkou po jeho smrti:
 - Cometographia (1688)
 - Nebeský atlas a katalog hvězd Prodrumus astronomiae (Posel astronomie) vyšel v roce 1690

Sir William Petty

- V roce 1654 zahájil zeměměřičské práce v Irsku – naučil bývalé vojáky určovat a používat azimut
- Roku 1660 získal Petty podporu (po nástupu Karla II. na anglický trůn) pro pokračování své práce
- Výsledkem byla přímá měření doplněná o údaje z topografických map, která použil Petty roku 1685 jako základ pro svůj atlas **Hiberniae delineation** – první atlas založen na přímém průzkumu terénu a stal se zdrojem většiny map Irska na více než 100 let

Britská kartografie

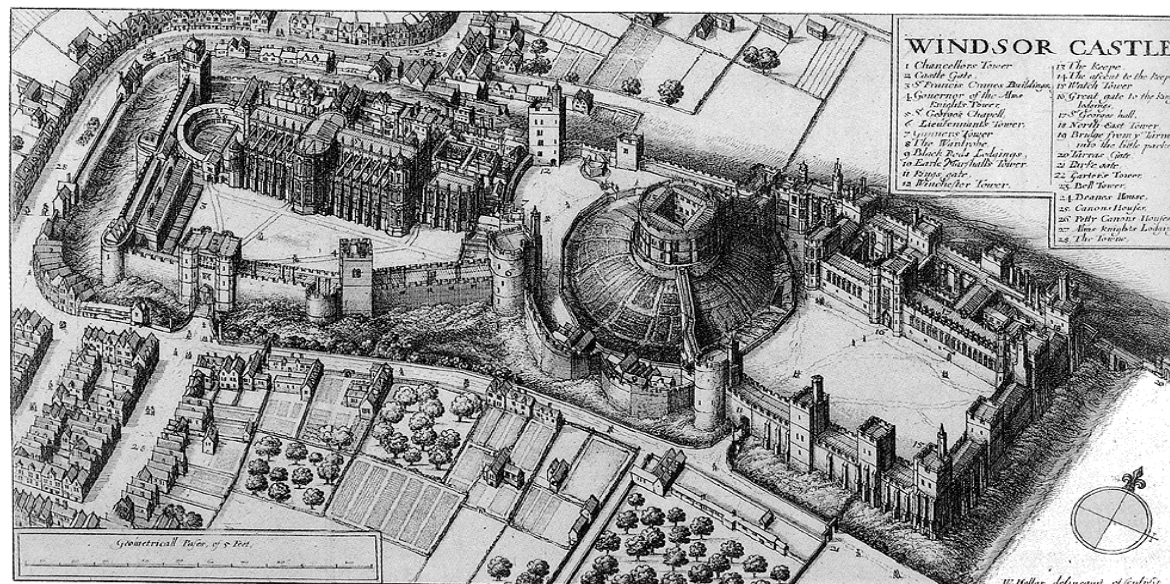
- Průkopník (“otec”) anglické kartografie **Christopher Saxton** (1542-1611)
 - Vydal první atlas map hrabství (konečných 34 hrabství)
 - Atlas se stal základním zdrojem pro sestavování všech anglických map
- Kartograf **John Speed** (1542-1629)
 - Vydal v letech 1608-1610 za pomoci **Sira Fulke Grevilla** a **Sira Henry Spelmana** 54 map Anglie a Walesu – ty byly začleněny roku 1611 do atlasu **Theatre of the Empire of Great Britain**
 - Přispěl také do atlasu Mercatora a Hondia
- Prvním vydavatelem anglických námořních map byl **John Seller** – vydal mimo jiné roku 1673 mapu Virgínie a Marylandu “prvního Čecha v Americe” Augustina Heřmana (Herrmana, 1621-1686), kdy rytinu vytvořil V.Hollar

Mapy Johna Speeda – mapa světa

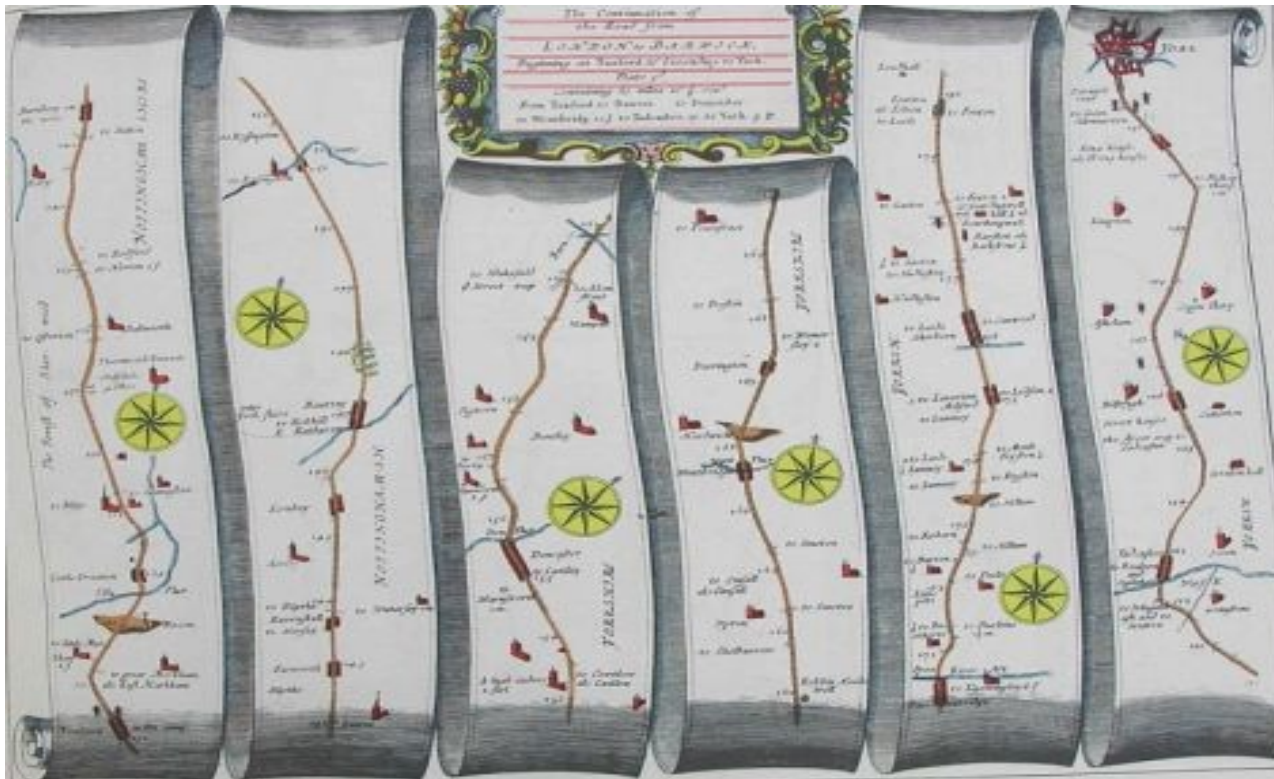
Václav Hollar

- 13.7.1607, Praha - 25.3.1677, Londýn
- V knize pohřbů londýnského kostela svaté Markéty nedaleko Westminsterského opatství je zaznamenán datum 28. března 1677 – Wenceslaws Hollar – na zdi kostela se nachází i Hollarova pamětní deska z roku 1925
- Neemigroval pouze z náboženských důvodů, ale především otcovy nevraživosti k jeho uměleckým sklonům
- Vytvářel kartografické rytiny především pro Johna Sellera – například plán Tripolisu

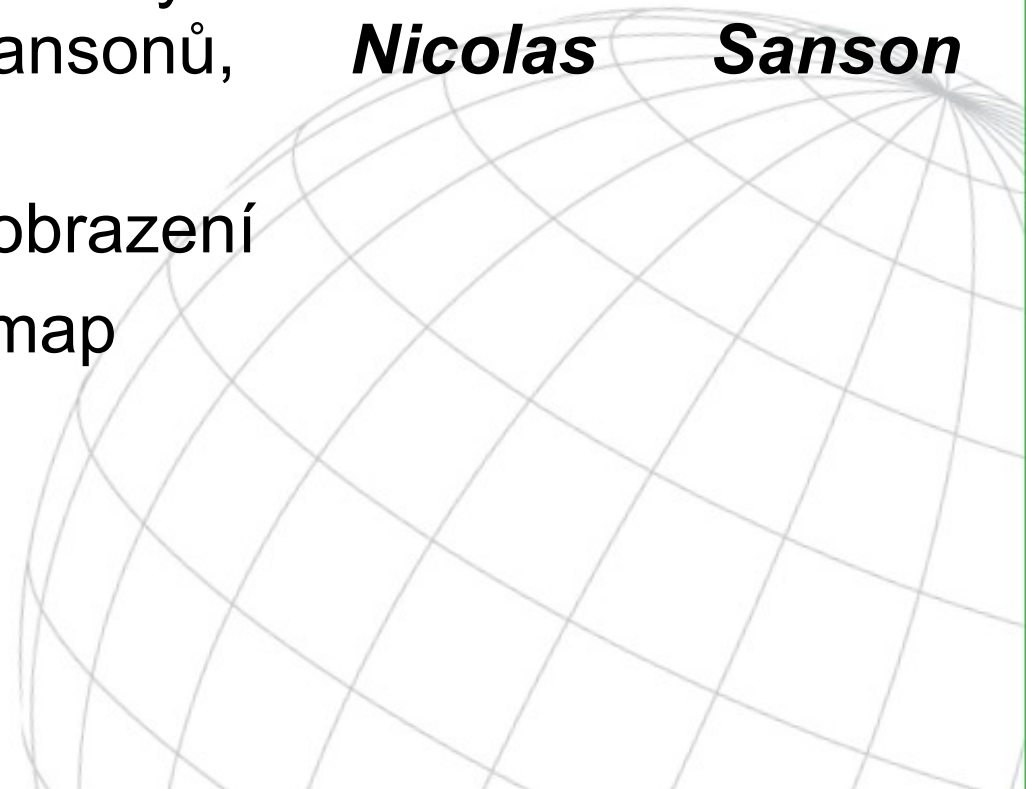
První silniční atlas

- Vydán v roce 1675
- Autorem je skotský spisovatel a tiskař (původně dokonce taneční mistr) **John Ogilby** (1600-1676)
- Byla vyrobena také malá kapesní verze tohoto atlasu, ale nedochovalo se mnoho exemplářů

Francouzská kartografie

- Těžiště kartografie se přesouvá do Francie – důvodem je přílišná komercializace nizozemských tvůrců, kdy pro ně začala být důležitější výzdoba kartografického díla než jeho přesnost, přehlednost, aktuálnost apod
- Významným kartografem byl zakladatel známé kartografické rodiny Sansonů, **Nicolas Sanson d'Abbeville**
 - autor pseudoválcového zobrazení
 - vydal atlas o rozsahu 82 map

Bohemiae Rosa (1668)

- Mapa Čech ve tvaru růže – kartografická kuriozita
- Měřítko 1 : 1 268 450, rozměry 390 x 260 mm
- Autor – ***Kristián Vetter***, rytec – ***Wolfgang Kilian***
- Mapa byla vytvořena pro historické a vlastivědné dílo **Bohuslava Balbína Epitome historica Rerum Bohemicarum**
- Rozvítý květ růže, ozářené sluncem s královskou korunou, vyjadřuje rozkvět země
- Mapu zdobí také heslo rakouského císaře Leopolda I. "Iustitia et Pietate" (Spravedlností a úctou) a český lev
- Ve spodní části mapového listu je vypsáno 18 tehdejších správních celků (14 krajů, pražská města a Loketsko, Chebsko a Kladsko jako území s výjimečným právním postavením)
- Mapa je umístěná v mapové sbírce Národním technickém muzeu v Praze

Bohemiae Rosa - ukázka

- “Vyrostla v hercynském hvozdu tam velespanilá Růže, stojí tu vedle ní blíž ve zbroji na stráži lev. Růže ta, z Martovy krve, ne z krve Venuše vzrostla. Zde Rhod, zde je i skok a hned je stvořena zem. Krásná, neboj se, Růže! V hercynské sady jde Auster. Pod zmlklou Růží ať zbraň utichne strašlivých střel! Růže Čechie po všechna staletí zkrvavená, v níž více než 80 bitev bylo svedeno. Nyní poprvé v této podobě vyhotovená.”

Stichova mapa Čech (1676)

- Autorem mapy byl celní revizor a písař **Jan Stich**
- Rozměry 1180 x 1305 mm
- Zaměřuje se především na pohraniční oblasti a celní zařízení – území je rozděleno do deseti celních obvodů
- Vnitřek mapy je víceméně prázdný – obsahuje silniční tahy vedoucí do vnitrozemí
- Mapu můžeme označit jako jednu z prvních tematických map našeho území – kolečka čtyř barev
- Pro zakreslování sídel a porostů byla použita razítka – sídla, druhy lesa a výškové poměry
- Mapa je uložena v NA Praha, bohužel je silně poškozena a nelze ji zřetelně reprodukovat

● Řádné celní stanice

● Pobočné celní stanice

● Výběřčí lístků

● Celní dozor

Jiří Matyáš Vischer

- **Jiří Matyáš (Matěj) (Georg Matthäeus) Vischer, řečený Tyrolensis** (22.4.1628, Wennis - 13.12.1696, Linz)
- Před zmapováním Moravy Vischer pracoval na mapách
 - Horního Rakouska (1669)
 - Dolního Rakouska (1670)
 - Štýrska (1673-75)
 - Uher (1685)
 - Sedmihradská
- Většinu zemí, které zmapoval, kromě Uherska a Sedmihradská, Vischer také sám procestoval
- V roce 1688 vytvořil rukopisnou mapu pardubické rybniční soustavy (1:40 000)
- Dále zpracoval také malý zeměpis světa

Vischerova mapa Moravy (1688-92)

- Moravia marchonatus perlustratus et delineatus a G. M. Vischer Tyrolensi mathematico caesaro
- Třetí nejstarší vyobrazení Moravy
- Měřítko 1 : 187 660
- Kromě vlastního mapového listu obsahuje veduty Brna a Olomouce
- V mapě je zakresleno 2 460 místopisných značek a názvů, které Vischer rozdělil do dvanácti kategorií – opevněná města, městečka, vesnice, zámky, kláštery, vinice, léčivé lázně, sklárny, kamencové hutě, železné hamry, prameny kyselky a doly na drahé kovy (zlato a stříbro)
- K některým značkám jsou připojeny i miniatury sídel, především hradů a zámků
- Na mapě je poměrně nepřesné zakreslení vodopisu, především v okolí řeky Odry a horopisu
- K dispozici jsou tři originální výtisky mapy - Vídeň, Bítov (Laudonova sbírka map), Janovice u Rýmařova (státní oblastní archiv)
- Mapa se dočkala pouze jednoho vydání
- Tiskové desky byly zničeny během druhé světové války při bombardování Brna